

Szabó Csaba

Volt egyszer egy csoda

Osterhaven professzor emlékezete

Ez a megemlékezés úgy kezdődik, mint egy mese: hol volt, hol nem volt, élt a 20. század második felében egy csudálatos férfi. Csoda volt az élete, csodák történtek körülötte, s az ő tettei is csodaszámba mentek. Ezekről a csodákról szól az alábbi történet.

1941 tavaszát írták. Az amerikai Michigan államban egy Európából, Hitler Németországából menekült professzor legkiválóbb nyelvész-hallgatójához készült, aki hónapok óta súlyos betegen feküdt. A látogatásra maga mellé vett egy fiatal teológust is. A beteg Gönczy Árpád, magyar diák volt, aki lelkesen mesélt vendégeinek hazájáról, szülővárosáról és arról az iskoláról, amelyik oly kitűnően készítette őt fel amerikai tanulmányaira. Gyógyulása után oda készült visszatérni, de ebben két hónap múlva bekövetkezett halála megakadályozta.

A pályáján éppen elinduló michigani lelkész-növendék ekkor hallott először Sárospatakról, a távoli Magyarország legendás diákvárosáról. S ettől kezdve haláláig nem múlt el nap anélkül, hogy Sárospatakkal – legalább gondolatban – ne foglalkozott volna. Könnyű dolga volt: egy évvel később – csodaszámba menő hihetetlen véletlen volt ez – feleségül vette Margaret Nagyt, akinek szülei Magyarországról, az Abaúj megyei Jablonkáról kerültek a századforduló táján az Egyesült

Államokba. Margaret, aki Amerikában született, még tudott magyarul, s ezt a magyar tudását (szüleinek 19/20. századfordulói, felvidéki, itt-ott a mai fülnek már archaikus kifejezésekkel tarkított anyanyelvét) mind a mai napig megőrizte. A fiatal amerikai teológus-férj egy alkalommal megkérdezte apósától, hogy hazájában Jablonka és a hozzá hasonló települések lelkészeit hol készítik fel hivatásukra. A válasz már ismerős szó volt: „Sárospatakon”.

Az életet a csodák teszik mesévé. Ilyen csoda volt az a bűvös szó is – Sárospatak – amely meghatározó módon vonult végig a fiatal amerikai lelkész-növendékből lett nemzetközi hírű tudós teológus-professzor további életén.

Maurice Eugene Osterhaven „Holland-Amerikában”, a nyugat-michigani Grand Rapids-ben született 1915. december 8-án. Szülei, John Osterhaven és Mattie L. Van Zoeren, holland bevándorlók leszármazottai voltak. Európában, a napóleoni háborúk utáni elszegényedés, elégedetlenség, kiábrándultság és vallási szkepticizmus tönkretette az egy évszázaddal korábban még virágzó németalföldi társadalmat. A változtatásokat sürgető reformereket üldözték, lehetetlenné tették életüket-mozgásukat, megfagyott körülötük a levegő. Nem sokáig. Lelkészüket hívó szavára összegyűltek mindazok, akiket

vallási nézeteik miatt üldöztek, s 1846-ban útra keltek új hazát keresni, kivándoroltak Amerikába, a szabadság földjére. New Yorkban (korábban: New Amsterdam) 17. századi elődeik örömmel fogadták a „második holland hullámot”, de ők továbbmentek a Közép-Nyugatra, Michigan államba, ahol a négy nagy tó által közrefogott terület Európában hagyott hazájukra emlékeztette őket, s megalapították Új-Vriesland-et. Másfél évszázaddal ezelőtt történt a 19. századi holland exodus, de az új hazát keresők leszármazottai – bár ma már angol az anyanyelvük – megtartották és büszkén őrzik hagyományaikat, életvitelüket, kultúrájukat, s szigorúan puritán hitüket. Hollandiából hozott gazdag kulturális örökségük ma is meghatározója mindennapi életüknek.

Eugene Osterhaven ebbe a közösségbe született bele, s ennek a szellemiségnek volt haláláig cselekvő továbbvivője. Gyermekek- és iskoláskora idején az ő családját sem kímélte az 1920-as és 30-as évek nagy gazdasági világválsága. Testvéreivel együtt a tanulás mellett dolgozni kényszerültek, csakúgy, mint rokonaik és barátaik gyermekei. Apjának hentesüzlete volt, de a válság idején hetente csupán 15 dollárt tudott kivenni a pénztárból, hiszen mások sem engedhették meg maguknak, hogy húst vásároljanak. A nehéz idők szívós embereket faragtak az egyébként is kemény holland leszármazottakból. Osterhaven professzor több példát is említett erre. Az egyik: egy nagybátyja idős korára cukorbeteg lett, s egyik lába elüszkösödött. Egy ideig tűrte a fájdalmakat, majd egy napon zsebkésével kivágta az elhalt húst, bekötötte a sebet, s folytatta

reggel megkezdett ház körüli munkáját. A puritán fizikai keménység lelki szilárd-sággal párosult. Vriesland-ben szigorúan vallásos közösség élt, társadalmi életének középpontjában a református egyházzal. Eugene családja is mélyen hívő egységet alkotott. Egyik anyai nagyapja perforált vakbélgyulladásból gyógyult fel; hite és imái segítségével – tartotta a családi hagyomány. „Csoda történt velem” – mondta a 80 éves Eugene Osterhaven professzor – „aztán elélt 83 éves koráig. A mi családnak csupa 80-90 évet megért, keményen dolgozó, szorgalmas, mélyen istenfélő emberek voltak a tagjai. Én sem tehetek másképp...”

S így lett. Nem tett másképp, életét megosztotta családjával, a teológia és a természet között. E hármasság elhivatottságot ugyanakkor át- meg átszötte az aktívan megélt hit és a segíteni akarás. Tanulmányait előbb a Michigan állambeli Hope College-ban és a Western Theological Seminary-n, majd Princetonban, a Theological Seminary-n végezte. Poszt-doktori kutatásokat folytatott Európában Utrecht, Basel és Göttingen egyetemeken. A Western Theological Seminary professzora volt 1952 és 1986 között, közben tanított az iowai Dubuque, az illinoisai Deerfield, a californiai Pasadena és az ausztráliai Melbourne teológiáján. A Michigan állambeli Holland nevű kisvárosban telepedett le, egyházi pályáját itt kezdte a Hope College lelkészeként. Református hittudósként világszerte megbecsülték. Az Amerikai Református Egyház képviselője volt a II. Vatikáni Zsinat után rendezett katolikus-protestáns konzultációkon, egyben a Református Világ-

Zempléni Múzsza

szövetség Teológiai Bizottságának munkájában is aktívan részt vett. Számos hittudományi könyvet, cikket írt, s harminc évig volt a michigani Reformed Review (Református Szemle) folyóirat szerkesztője. A hittudományi könyveket és a Bibliát latinul, görögül, héberül, hollandul, németül és magyarul is olvasta, beszélt az Ojibway indiánok nyelvét. Amerikában és Európában szerzett tiszteletbeli professzori és díszdoktori címeinek se szeri, se száma. Csupán Magyarországon háromszor tüntették ki: 1948-ban és 1996-ban sárospataki tiszteletbeli professzori és 1991-ben debreceni díszdoktori címmel. A szellem és a lélek professzora tudott időt szakítani a test karbantartására is – csodaszámba ment ez is. A cserkészlet korán elragadta, s a cserkész-próbák, kirándulások, közös programok kedvcsináló előzetesként szolgálták élete másik nagy szenvedélyéhez, a kenuzáshoz, a természet szeretetéhez.

Eugene Osterhaven a vadvízi kenuzás szerelmese volt. Hosszú évtizedeken át minden nyáron eltűnt a civilizáció elől egy hónapra, s barátaival, cserkész-társaival, tanítványaival, később visszajáró volt tanítványaival felment a kanadai hegyi folyók és patakok világába, ahol bevették magukat az ontarioi hegyek vadonjába, s élték a természeti emberek életét. Gyakran szegődtek társul indián kenusokhoz, vagy vettek be magukhoz indiánokat, akik az évek során barátaikká váltak. Tőlük, velük együtt tanulták meg, hogyan kell a természet részeként, a természettel együtt élni. „Hol is lehetne az ember olyan közvetlen kapcsolatban a természettel, mint a hegyi folyókon?” – kérdezte azoktól, akik

kétkedve vallatták kenus szenvedélyének igazi mozgatóiról. „A vízen nincs két azonos nap, az élet elbűvölő változatossága és szépsége elragadja az embert s elveszünk, feloldódunk a növényzet, a rovarok, állatok, madarak, sziklák, kövek és a rohanó, habzó víz hatalmas kavalkádjában.” Legnagyobb élvezetét abban találta, ha sziklafalak által közrefogott sebes hegyi patakokon kellett egyensúlyoznia, gyakran a nála sokkal fiatalabbakat is komoly próbára tevő életveszélyes szakaszokon. Messze földön híres kenus tapasztalata vonzotta a jelentkezőket nyári kenus túráira. Volt tanítványai, máskor idegenek is, néha több évig vártak a sorukra, hogy a michigani professzorral együtt lapátolhassanak a kanadai vad hegyi folyókon. Csoda?... Itt is volt. Egy nap így szólt: „Attól tartok, jövőre már nem igen tudnék a szükséges biztonsággal végigmenni megszokott utamon, így hát idén – egyelőre – leteszem az evezőt... Nyolcvanöt éves volt ekkor.

S végül térjünk vissza Osterhaven professzor életének talán leginkább mesészerű „csodájához”, a Sárospatakhoz fűződő kapcsolatához.

Közvetlenül a második világháború után a michigani Holland városkában a Hope College női hallgatói emberbaráti mozgalmat szerveztek, azzal a szándékkal, hogy az intézet nyújtson segítséget egy református főiskolának a háború-szaggatta Európában. Megkeresték az akkor már nagy tekintélynek örvendő lelkész-tanárt, s tanácsát kérték, hogy a természetes jelöltként adódó Hollandia vagy Anglia melyik főiskolájára essék a választás. Eugene Osterhaven gondolatai visszaszálltak

négy évvel korábban, s Gönczy Árpádra emlékezve gondolkodás nélkül válaszolta: inkább válasszák a háborúban sokat szenvedett Magyarország egy Hollandhoz hasonló kisvárosának oktatási intézményét. S kimondta a varázsszót: „Sárospatak”. Még kikérték néhány Amerikában működő magyar lelkesz véleményét is – valamennyien lelkesedtek az ötletet hallván –, s az ő tanácsukra és a hallgatók kérésére megszületett az Osterhaven-féle kapcsolatfeltevő levél. Az ő vezetésével a program az elkövetkező években a Hope College legfontosabb vállalkozásává nőtte ki magát. Magyar kiállítást rendeztek, a helyi hetilap rendszeresen írt a Hope – immár – testvér-iskolájáról, s adománygyűjtő akciókat szerveztek. A diákok ruhaneműt, pénzt, élelmet és iskolaszereket gyűjtöttek, majd elindult az első tizenkét tonnás (!) küldemény Sárospatakra.

A hidegháború 1951-ben szólt közbe... Addigra már szoros kapcsolat alakult ki Osterhaven professzor és Sárospatak között, amelyet személyes barátságok is erősítettek. Bár nehézzé vált a kapcsolattartás, az együttérző gondolatoknak semmilyen határzár nem állhatta útját, sőt, csak még jobban megerősödtek azok az érzések, melyek bíztak a Gondviselés mindent elrendező erejében.

Majd eljött 1989. Elérhető távolságba került a restitúció, s Eugene Osterhaven érezte, hogy most jött el igazán az ő ideje. Mintha az eltelt évtizedek során csak erre gyűjtötte volna az energiát; hatalmas lendülettel és megszállottsággal vetette bele magát a szervezésbe. Alapítványt hozott létre („Friends of Sárospatak – a Sárospataki Kollégium Barátai”), amely-

nek tagjai valamennyien született amerikaiak voltak – talán soha nem hallottak Sárospatakról azelőtt. De meggyőzte őket, hogy mi az emberbaráti kötelességük. Fáradhatatlanul írta felhívásait, cikkeket, kiadványokat állított össze, szászámra tartotta az előadásokat Amerika-szerte: Sárospatak, Sárospatak, Sárospatak...

És míg ott ezeket hozott lázba, itt ismét református lett a Kollégium. Ott gyűltek az adományok, itt rendbehozták belőlük a lepusztult épületeket, újabb diákkotthonokat létesítettek. Ott egy egész könyvtárra való könyvet adtak össze Pataknak, itt újra megnyitották a teológiai akadémiát. Ott ő tizenöt éven át lankadatlanul és erős hittel egyengette az adományok útját, itt lassan generációkban mérhető azon diákok és teológusok száma, akik neki köszönhetik, hogy Sárospatakon készülhettek fel hivatásukra. Érdemei elismerésül a Pataki Diákok Szövetsége 2001-ben tiszteletbeli tagjává fogadta.

Csodákkal színes életének fő csodája a Sárospataki Református Kollégium újraindulása volt. Megadatott neki, hogy láthatta nagy álma megvalósulását, a Kollégium ismételt felvirágzását. Majd a jól elvégzett munka örömeivel; vagy ahogy ő mondta: a Gondviseléstől kapott feladatok teljesítésének jóleső tudatával 89 éves korában, 2004. január 24-én letette szeretett evezőjét – ekkor már nem „egyelőre”, hanem mindörökre.